

1970. jan. 23. Leningrád (–4°) – Tyumeny

A reggeli csomagolás után $\frac{1}{2}$ 1-kor elindultunk Tájához¹. A 47-es busz még csak megjelent, de a Nyevszkijen a kettes már nem jött. Végül, ami jött, úgy tele volt, hogy nem tudtam rá fölszállni. Fogtam egy taxit, 85 kopejkáért elvitt a kollégiumig (Herzen Int. Északi Népek intézetéé, proszpekt² Sztacsek). (Tája) szobájában az összes chantik³ összegyűltek már, viccelődtek, hogy Tugijani a második Moszkva, üdvözetet küldtek, halat, rénszarvashúst kértek, hogy hozzunk. Már egy órája üldögéltem velük, mikor eszükbe jutott, hogy a kabátom túl rövid és ronda (M.I.-tól kaptam kölcsön), másik kell. $\frac{3}{4}$ 3-kor Tájával rövid várakozás után taxiba vágtuk magunkat, el hozzánk, a Gyetszkaja ulicára. Berohantam, a kulcsot megszereztem, de Olja (szobatársnőm, aki illegálisan albérletben lakott, én meg illegálisan az ő helyén a szobában) is otthon volt. Gyorsan a kabátomat, bélést, füles sapkát, rohanás le. A taxi közben várt, igencsak szitkozódta.

Tőlünk a Központi Légitforgalmi Irodához mentünk, ahol elég sokat vártunk a buszra, végül $\frac{3}{4}$ 5 körül megérkezett. Az út a repülőtérig jó félóra, ezalatt nagyon kedvesen kalauzoltak minket, hogy hol járunk, mi volt itt a háború alatt stb. Megérkeztünk a repülőtérre, már a fél kollégium ott volt. Mindenki utazott haza. Fölfedeztük Valja Szadominát (vogul), az előző nap vele együtt vettük meg a jegyeket. Ő is Berjozovba, onnan Polnovátba, majd még tovább megy. Nagy vidámság volt, gitároztak, énekeltek. Jött a busz, megrohmoztuk, kivitt a géphez (IL-18). Csak a beszállójegyek kellettek, amiket még az irodán váltottunk (előző nap).

Na, elindultunk simán, cukrot osztogattak. Az egész ugarság mellettem beburkolódzott a kabátjába, jobbik felére fordult, és azt mondták, hogy aludjunk. Én is követtem a példájukat, el is szundikáltam. Kb. az út felénél vacsorát kaptunk; húst (olyat, mint a rén húsa) rizzsel, bulkát⁴ sajttal, 2 süteményt, citromos teát, kenyeret. Tája szinte semmit nem evett, Valja se sokat, a bulkát én is eltettem másnapra. Nagyon kedves társaság volt a gépen. Az út második fele kissé rázós volt, továbbá 20 percig keringtünk Tyumeny fölött. Előtte bemondták, hogy –15° van, csak nevtünk rajta.

Megérkezvén beugrottunk a mikrobusz-szerű nyitott alkalmatosságba, ez elvitt egy kis földszintes állomásépülethez. Itt találkoztunk Vájlával (Jumina)⁵, Tája (anyaági) unokanővérével. Tyumenyben tanul a Medinsztituton⁶, harmadéves. Szép, szőke lány, egyáltalán nem hasonlít Tájára. Egy órája várt már minket taxistól. Megnéztük az időt: mindössze 3 és $\frac{1}{2}$ órát repültünk –7-től $\frac{1}{2}$ 11-ig, azaz itteni időszámítás szerint $\frac{1}{2}$ 1-ig. Vájlának vizsgaidőszaka van, mégis kijött délben is, nem tudta, hogy mikor jön a gép (nappal vagy éjjel $\frac{1}{2}$ 1-kor).

Taxival is jó $\frac{1}{2}$ óra út volt a városba. Először havas mezőkön, majd szétszórt faházak között mentünk, utána újabb építkezések következtek rendezetlenül. A város központja egy térnek nevezett hatalmas síkság, egyik oldalán a neoklasszicista pártházzal. A (régebbi) főutca viszont egész városias. Öt főiskola van Tyumenyben. Megérkeztünk a kollégiumba, Tája fizetett 6 egész rubelt a taxiért, később megadtam a felét.

A kollégium eléggé új épület, és nem is rossz; nagyon rendes konyhája és szobái vannak. Bevezettek (Válja) szobájába, ahol már mindenki aludt. Csendben letettük a kabátot, csizmát, elmen-

¹ Szeburova Taiszija Sztjepanovna Schmidt Éva egyik első hanti barátnője, akivel 1969-ben ismerkedett meg Leningrádban. 1970 januárjában őt kísérhette el a téli szünetre Tugijaniba, Taiszija Sztjepanovna szülőfalujába.

² sugárút

³ Schmidt Éva párhuzamosan használja a chanti és az osztják megnevezést, ezen nem változtattunk.

⁴ cipó

⁵ Jumina Valentyina Iljinyicsna

⁶ Egészségügyi Főiskola

-2-

tünk a konyhába. Megvendégelték felvágottal, kenyérral, tejjel. A folyosón még beszélgettünk egy kicsit, többen odajöttek. Mondták, hogy csak úgy kaptak taxit, hogy a külföldre hivatkoztak. Tája még beszélgetett, én lefeküdtem aludni. Jó meleg volt.

Jan. 24. Tyumeny – Berjozov

Reggel 7-kor pánikszerű fölkelés, egyből rohanás arra a helyre, ahonnan a busz a repülőtérre megy. Már hűvösebb volt, a csomagok meg sokan, épp, hogy elértük a buszt. Válja nagyon helyes volt, végig segített.

Kint a repülőtéren újra találkoztunk V. Szadominával és a többiekkel, akik vagy ott töltötték az éjjelt, vagy szintén házhoz mentek. Az akkor induló gépre már ők sem kaptak beszállójegyet csak a következőre. Addig ott álldogáltunk, üldögéltünk, ittam paradicsomlevet, vettem egy bulocskát⁷, stb. Mindenféle népség volt ott, de leginkább szibériai oroszok. Hirtelen föl kellett rohanni a nacsaljnyikhoz⁸, mert Tája úgy intézte el a beszállójegyet, hogy külföldi vagyok. Megkérdezték, hogy honnan, meddig, mit csinálok stb., nagyon kedvesek voltak. Azonnal soron kívül adtak jegyet, mindenkinél előbb kaptuk meg. Némi várakozás után ½ 2 körül indult a gép, amikor is magunk mentünk ki hozzá, és kishíján megfagyunk. Közben ugyanis –22° hideg lett, de ez ott sokkal többnek tűnt; nehéz volt lélegezni. Különösen a csomagokkal való rohanás miatt. Tájának is megfagyott az arca, nekem is, ugyancsak dörzsölgettük hóval.

Beszálltunk az AN-12-be⁹, szép, előkelő kis gép. Itt kaptam életemben a legjobb cukrot. ¾ óra múlva megérkeztünk Berjozovba. Gyönyörűen süttött a nap, jól lehetett látni a magasból a tajgát, ami arrafelé nem is olyan sűrű és végtelen. Tyumeny körül tavas vidék volt, utána folyók és mocsarak. Amennyiben a tiszta területek mocsarak, úgy szörnyű sok van belőlük, és a végüket nem látni, olyan nagyok.

Tehát leszálltunk Berjozovban, becipeltük a csomagokat. Kiderült még előbb, a repülőgépen, hogy –40° vár minket. Arcomba húztam a sálam az előző tapasztalatokból okulva. Nem is volt olyan hideg. Egyből közölték, hogy a legközelebbi gép kedden megy, kissé el voltunk kenődve. Végül is összegyűlt vagy 10 ember (Polnovátba tartók), és gépet indítottak nekünk. A jegyeket Tája megvette: 1.70 Rubel.

Kirohantunk a fagyba, fel a gépre a csomagokat. Itt a repülőtéren találkoztunk először azzal a helyes fiatal házaspárral, akik közül a férfi (volgai?) német volt, a lány meg Tugijaniból való chanti. Tájával néha osztjákul kezdtek beszélni. Irtó boldognak látszanak, nagyon szeretik egymást (régem nem találkoztak). Szóval a férfi fölsegítette a gépre a koffert, beültünk tízen. A gép 12 személyes volt, a pilótafülkétől szinte semmi nem választotta el az utasteret. A székek vasból voltak, és körben a fal körül. Beszíjztuk magunkat, kiügetett a gép, ment, ment, erőlködött. Közben a másodpilóta állandóan magyarázott a másoknak, és mutogatott fölfelé. Vagy negyedórát mászkált a gép a földön, mi benn megfagyunk stb., mikor egy elegáns fordulattal visszatért. Mondták, hogy már lehet is kiszállni. A társaság kissé káromkodott ugyan, de azért humorosan fogták föl a dolgot.

A repülőtérral szemben van egy sztalovaja¹⁰, elmentünk oda a házaspárral. Jó koszt volt, kotletot, kenyeret, teát vettem, a többiek ugyanezt, csak még levest is. Persze a sztalovaja egy egyszerű faház, a ruhatár olyan, hogy van egy szoba fogasokkal, és

⁷ kelttésztás sütemény

⁸ vezető

⁹ a kéziratban EN szerepel, nyilván tévesen

¹⁰ étterem

mindenki otthagyja a kabátját. Mikor kifelé mentünk, akkor mutatta Tája az „előszobában” heverő kiírást (cégtáblát): столовая – лэты-яньсты хот¹¹. Egészen oda voltam.

A repülőtéren is több osztják-gyanús egyént láttam már, de persze mind oroszul beszéltek. Sőt, járkált ott egy manysi, eredeti öltözetben: hosszú rénbőr bunda, fölötté ugyanolyan szabású posztókabát, a fején valami barnás prémből csuklya, csak a lábán volt rénbőr helyett nemezcsizma. Vogulul beszélt, elég vad, borostás képe volt, és kb. úgy járt, mint aki már a második üveg vodkáját fogyasztja. A férfiak vagy nemezcsizmát, vagy hatalmas, birkabőr lábszárvédős, belül prémes csizmát hordanak. A nők rövid rénbőr csizmát, ez igen divatos lehet. Nagyon elegánsan vannak öltözve, ha nem munkáról van szó, különféle prémekekben stb. Úgy közönséges alkalmakkor télikabát és kendő járja. Vannak egészen hosszú szárú nyenyec csizmák¹² is.

A repülőtérről aztán idővel elindultunk a szállásunk felé a házaspárral. Előbb persze leadtuk a nagy csomagokat, csak a kézitáskám maradt. Sötét volt. Elindultunk, elmentünk néhány faház és egy építkezés mellett, utána átvágtunk egy igen meredek völgyön (patakmeder?), és beértünk a „külvárosba”. Csupa faházacska. A nagy hó miatt az utca- és házszámtáblák nem látszóttak. Kb. 10 percig mentünk, aztán megpróbáltunk egy házat, de nem ott laktak, akiket kerestünk. Sebaj, az ajtó előtti részen megmelegedtünk egy kicsit néhány ketreche zárt tyúk társaságában, aztán tovább.

Végül már érdekelt, hogy hol is vagyunk, benyitottunk egy házba, hogy megkérdezzük, melyik szám. Mit tesz Isten, épp az volt, amit kerestünk. Tája barátnői laktak ott albérletben. Faház, de nagy, előtte kerítés, fák. Beosztása kb. a következő.¹³

A kis szobák bejárata függöny, a falak sem érnek egészen a mennyezetig. 1 ágy, 1 asztal, 2 szék van bennük, nyilván két lány együtt alszik az ágyon. A lányok (Klava Leljhova és Lida?) nagyon szívélyesen fogadtak. Nekivetkőztünk, a másik kis szobába átmenve megkínáltak teával, süteménnyel, kenyérral, felvágottal. Mondták, hogy ma valami tánc van, az egyik oda megy. Tája is vele ment. A másiknak mozijegye volt.

Még együtt ültünk, mikor felfigyeltem rá, hogy a belső szobában egy nő vogulul beszél, egy férfi meg oroszul válaszolgat neki. Továbbá bejött egy nő, és kedvesen osztjákul érdeklődött, honnan hová. Közben jött még egy lány, most már komolyan osztjákul beszélgettek. Nagyon keveset értettem belőle. Persze 4–5 mondatnál többet ritkán mondtak osztjákul, átsaptak oroszba, aztán megint vissza. Egy csomó orosz igét¹⁴ osztjákul ragoztak. Valamelyik átszaladt a belső szobába, egyszer csak jön, hogy ott is látni akarnak. Kissé bizalmatlan voltam, mert harmonikaszó is hallatszott onnan, félttem, hogy

¹¹ sztalovaja (oroszul) – evő-ivó ház (hantiul) ’étterem’. A gépelt szövegben kézírással látható.

¹² A hagyományos viselet része, combközépig érő csizma rénszarvasprémből, prémbéléssel.

¹³ A következő két bekezdés a kéziratban beljebb van gépelve. Feltehetően fényképnak kihagyott hely, de (legalábbis a rendelkezésre álló példányban) a kép nem található.

¹⁴ Az orosz szavakból csak a magyar írógép billentyűzetén fellelhető magánhangzók vannak leírva a kéziratban, így nem lehet visszakövetkeztetni valódi alakjukra, ezért kihagytuk őket.

részek. De nem, egy fiatalember meg egy idősebb (mint kiderült, sokkal fiatalabb, mint amilyennek látszik) ült ott, és egy töpörödött öreg nénivel beszélgettek. Volt ezen kívül a szobában egy kb. egyéves kislány és 3 nagyobb lány.

Bementem, elkezdünk beszélgetni Magyarországról. Alekszej (az idősebb) mindjárt produkálta is összes tudását Julianustól (Sesztalovtól¹⁵ nyilván) Kádárig. Meglepően sokat tudott, még 56-ról is teljesen jól volt értesülve. A fiatal szintén nagyon értelmes volt. Elmondta, hogy 300 Rubelen fölül keresett a gázkitermelésnél, és minden pénzét arra fordította, hogy beutazza a Szovjetunió déli részeit. Beszél az ottani nacionalizmusról, pl. csak 5 percig vannak orosz hírek a taskenti rádióban, a vonaton majdnem megöltek egy részeg oroszot stb. Megtárgyaltuk a belpolitikai helyzetet, szidták Hruscsovot, mint a bokrot, a mostaniakkal meg vannak elégedve. Az ottani árakat hasonlítottuk a mieinkkel, kiderült, hogy náluk lényegesen magasabb életszínvonal lehetne a fizetések alapján. Ha valaki dolgozik, annyit keres, amennyit akar.

A lányok már rég elmentek, mi meg átköltöztünk (a konyha melletti) elülső szobába, ahol megvendégeltek teával, nyers hallal, kenyérral. Ekkor Alekszej elkezdett a börtönökről beszélni, hogy hogyan került oda, milyen volt. (Nagyon szigorú közbiztonsági intézkedések vannak egész Szibériában, nem nagyon kell fáradni a hasonló tapasztalatokért.) Utána hosszan vitatkoztunk Juvan Sesztalovról, aki Marijának a rokona (M. a társaságunkban levő öreg néni). Azaz az ő nővére Sesztalov mostohaanyja, a vadász Jurij (a fiatalember) meg együtt tanult vele, egy kollégiumban laktak. Nagyon kirohantak ellene, hogy mit ír a népéről, mikor nem is ismeri, távol lakik. Mit akar lírai természet-verseivel, Potyopkával¹⁶, a sámánnal, szóval minden igazi vogul dologgal. Állandóan arra beszélnek rá, hogy keressen egy vogul hőst, aki elesett a háborúban¹⁷, és írja meg az életét. Úgy nem néznék le őket, ha lenne bizonyíték, hogy nekik is volt ilyen. Mondták, hogy egész falvak férfilakosságát elvitték a háborúba. Marija kolhozából csak egy került haza életben, az is meghalt nemsokára. Közben késő lett, a lányok is megjöttek, így aztán elbúcsúztunk egymástól.

Hosszasan nézegettem előtte, hogy Marija hogyan varr rénbőr csizmát. Eladásra is varr. Egy zsákban kiszabott rénbőr darabok voltak, ezeket varrta össze innal. Aztán téli és őszi mókuszprémeket kerített elő, kiszabta őket, és a csizma szájára varrta szegélynek. Elbúcsúztunk, ígérték, hogy reggel megadják a címüket. Kb. 2 órakeresztül be Tája mellé az ágyba, a másik két lány a földön aludt. Nem ez volt a legmelegebb éjszakám.

Jan. 25. Berjozov

Reggel csúnyán elaludtunk, 9-kor ébredt fel Tája. Minden készülődés nélkül kirohantunk a repülőtérré. Az idő még hidegebb lett, -46° . Most más úton mentünk, kb. olyan hosszú volt, mint az előző (napi), és a patakmedret sem tudtuk kikerülni. Biztos ott síelnek a gyerekek, nagyon csúszós.

Megérkeztünk (a repülőtérré), közölték, hogy egyelőre nem megy gép. Erre mind (a Polnovátba tartó utasok) bevonultunk a nacsaljnyikhoz, hogy rábeszéljük, de kijelentették, hogy: [...] ¹⁸. Csak ültünk, ültünk, beszélgettünk. Aztán $\frac{1}{2}$ 12-kor átszaladtunk a sztalovajába, ahol most csak büfé volt. Sorba álltunk, de mire ránk került volna a sor, a konyháról már hoztak forró kávét és pirozsokot¹⁹ hússal, azt ettük, meg el is vittünk belőle. A pilóták asztalánál ültünk.

Utána visszamentünk, aludtunk egy kicsit. Megjött Klava,

¹⁵ Juvan Sesztalov manysi író

¹⁶ Sesztalov írásaiban szereplő sámán neve. A kéziratban csak néhány betű szerepel a nevéből.

¹⁷ a II. világháború

¹⁸ hiányzó, orosz nyelvű szöveg

¹⁹ keltésztábol olajban vagy sütőben sült, töltött sütemény

hozott kártyát, a lányok nekiültek makaózni, én levelet írtam. Tája még egy másik társasággal is kártyázott. Végre nagy titokban sikerült rágyújtani, és elszívtam egy fél cigarettát.

(Ja, azt elfelejtettem írni az előző nap, hogy amint ott vártunk (a repülőtéren), Tájához odament egy fiatalember, és beszéltek valamit. Aztán hozzám jöttek, az illető bemutatkozott, mint a Tyumenyszkij Komszomol (ifjúsági újság) újságírója. Érdeklődött utam célja iránt, végül megmondta, hogy szeretnének kapcsolatba kerülni a Magyar Ifjúsággal. Megígértem, hogy megpróbálom. Én meg elpanaszoltam, hogy róluk nem tudunk semmit, mondta, hogy ő is megpróbál tenni valamit értünk. Aztán a politikáról beszélünk, hogy kinek jó a háború stb. Megadta a címét Hanti-Manyszijszkban; azonnal hívjam fel (ha odaérek), és mindenben segíteni fognak. Nagyon jó fej volt. Ma is még láttuk reggel.)

A manysi népviseletes férfi is ott ténfergett. Ültünk, ültünk, míg $\frac{1}{2}$ 6 felé bementek, hogy egyáltalán nem lesz már gép.

Hazamentünk, rögtön teázni kezdtünk. Közben a lányok megkérdezték osztjakul, hogy nincs-e kedvem moziba menni. Persze volt. Tája előbb a postára ment az egyikkel, bedobta az én levelemet is. Visszafelé vettek jegyet, összekészülödtünk, elmentünk. A mozi elég közel volt, hosszú sorban áramlott feléje a nép. A nők mindenféle csodálatos prémekekbe voltak öltözve. Nagyon sok orosz volt, de azért vogul-osztjak is akadt.

Először kisfilmet vetítettek egy zseniális mérnökről, aki Amerikában tanult, majd Szibériában épített vaskohókat, és Lenin-díjat is kapott. (Nem tudom a nevét, mert az elejét nem láttuk a filmnek.) Utána jött Szimonov „Élők és holtak”, a sztálingrádi csatával stb. Egész jó volt. A mozi elég nagy, majdnem 300 férőhelyes, és tömve volt. A film osztatlan sikert aratott. Általában minden filmet megnéznek, jobb szórakozás nincs.

Hazamentünk, újra nekiláttunk enni, ezúttal ikrát. Egy idő múlva átcsatlakoztam a vogulokhoz. Az öreg nénival beszélgettem, időnként nem tudtam, hogy vogulul beszél-e vagy oroszul; az összes zöngés zárhangokat zöngétlenül mondta, a magánhangzókat nyújtotta (a hangsúlyt az első szótagra tette és teljesen vogulos intonációval beszélt). A rénbőr csizmák már majdnem készen voltak. Arról beszélgettünk, hogy ők még most is nyitott ajtónál alszanak, és aki bejön, otthon érezheti magát. Többször meg akarták már őket lopni, de szerencsénk volt. Alekszej meg a háborúról beszélgettünk, a filmről, a börtönről. Tolsztojtól kezdve Szolzsenyicinig mindent olvasott, nagyon értelmes, európai műveltségű. Már az előző nap megígértem nekik, hogy küldök férfi bőrkesztyűket (ünnepi alkalmakra kell nekik), Alekszej meg egy saját gyártmányú tollat ígért, és hogy állandóan levelet fog írni, mert azt nagyon szeret. Nagyon helyesek voltak, érdeklődtek minden iránt, még Marija is azt hajtogatta, hogy milyen érdekes, hogy olyan távolról eljöttem hozzájuk. 2 óra körül másztam be Tája mögé az ágyba.

Jan. 26. Berjozov – Polnovát

7-kor keltünk, $\frac{1}{2}$ 9-re a repülőtéren voltunk. Most a változatosság kedvéért azt mondták, hogy nincs gép, be kell várni, míg jön egy. Már nagy gyakorlattal ültünk le várni, az egész társaság ismerte egymást. Összeírtuk, hogy hányan vagyunk: tízen. 10 óra körül be akartunk menni a sztalovajába, hogy azért együnk is

valamit, de már be volt zárva. Erre aludtam egy kicsit, aztán jött Kláva, aki egy büfében elárúsító, hozott lekváros pirozsokot. Leültünk kártyázni, én is beszálltam. Végül nagy nehezen dél lett, átmentünk a sztalovajába valami meleget inni. Épp, hogy bejutottam és elfoglaltam a helyem a sorban, mikor bemondták, hogy a polnováti gép indul.

Nosza, rohanás vissza, kiváltottuk a csomagokat, hamarosan beültünk az AN-2-be. Irtó hideg volt, ahogy be akartam kapcsolni a biztonsági övet, és megfogtam a csatját, egyből fehér lett a kezem. Még a legedzettebb szibériaiak is majd megfagytak. Rendben fölszálltunk. Szép volt a táj, erdők csak ritkásan voltak, Polnovát felé már csak egy nagy síkság látszott. Addigra már teljesen megfagytunk, különösen a lábaink.

Leszálltunk egy mezőre, ami állítólag repülőtérré, már szaladtak is elénk a lányok, négyen, Tája barátnői. Megölelték-megcsókolták egymást, indultunk a faluba. Jó -48° lehetett. A német fiatalember hozta a koffereimet, teljesen megfagyott közben. Fölszaladtunk egy dombon, végigmentünk egy utcán, és már meg is érkeztünk.

Bementünk egy kis faházba, ahol egy idős néni és néhány diáklány nagy örömmel fogadta Táját. Ő meg mindenkinek adott valami ajándékot, cukrot, almát, mindenkit megnézett, hogy mekkorát nőtt, igazgatta a ruhájukat stb. Még 3–4 kisfiú is bejött, üdvözölték egymást. (A gyerekek Polnovátban tanuló tugijaniak voltak.) A lányok aztán el is mentek, csak egy 12 év körüli kislány maradt, aki oroszul beszél. Nem akar chantiul, pedig tud, hiszen itt már mindenki úgy beszél. Végre kinyithattam a koffereim, mert már egy napja elfogyott a cigarettám. A (nagyanyám) szarvasos hímzését odaadtam a néninek. Őt különben nagyon rosszul értettem, mert λ -ket mondott, w előtt u -t, és a magánhangzók is egészen mások voltak (mint a közép-obi nyelvjárásban). Inkább oroszul beszélgettünk. Az itteniek, úgy látszik, öntudatos obi chantik, nem kazimiak. Mondtak is egy csomó különbséget az ő beszédük és a kazimiaké között, pl. itt a nem elsőszótag-beli magánhangzók zártabbak (?). Időnként t -t mondanak, időnként λ -et, nem tudom, milyen szabályok alapján.

Tája közben elment a postára, hogy telefonáljon az anyjának²⁰, küldjenek értünk szánt holnap. Hamarosan vissza is jött, rendben van, holnap indulunk. Nagyon aggódtak mind az utazás miatt, hogy meg fogunk fagyni, nem kis dolog 4 és $\frac{1}{2}$ órát üldögdélni -45 – 50° -ban.

Amint Tája megérkezett, nekiültünk enni. Leves volt, marhahúsból, zsíról, krumpliból, tésztaból; a tetején vastagon úszik a zsír. Ehhez kenyér (ami különben itt fehérebb, egész olyan, mint otthon). Nagyon sok kenyeret esznek, naponta legalább 2–3 elfogyik. Volt vaj, *wońsimut* (брусника²¹), tea tejjel. Most már Tájának is megjött az étvágya. Előtte beszélgettem a néniel, aki bevonult velem a kis szobába, legnagyobb meglepetésemre előkapta a pipáját és követett a dohányzásban. Megmutogatta az összes családi fényképeket, elmondta, hogy a kislánynak az anyja (valahogy rokonuk is) megölte a férjét. Elvitték, a gyereket ő nevelte mint édes lányát. Utána is beszélgettünk még, rakosgattunk. A kislány ellátta a tehenet, a néni tűzifát hozott.

Már sötétedett, mikor mondták, hogy a szomszédos óvodában magnón vannak chanti énekek, szívesen látnak, hogy átvegyem. Az internátusban a lányok is hajlandók énekelni. Nosza, elő a magnót, be a kezításkába, rohanás az óvodába. Egész közel van, az udvarán mindenféle festett hőemberek, érdekesek. Bévül egy igen katonás nő rám parancsolt, hogy vetkőzzek neki, és vegyek át. Közben számtalan 4–5 év körüli orosz és chanti gyerek vett körül, volt,

²⁰ Szeburova (Griskina) Matrjona Grigorjevna (1919–1991)

²¹ vörösfőny

aki chantiul beszélt, de a nevelőszemélyzet mind egy szálig orosz volt. Biztos egy szót sem tudtak más nyelven. Bementünk a szobába, szépen ki volt díszítve, a falon Lenin gyerekkori képe. Az asztalon akkora magnó állt, mint egy ház. Én is előszedtem az én kicsimet, mondtam, hogy várni kell, míg bemelegszik. Bekapcsoltam, nagyon lassan működött. Közben lejátszották a chanti dalokat, mind új „komszomol-énekek” voltak, összesen vagy 3 db. Mikrofonpróbát csináltam, mire kiderült, hogy a magnó nemcsak lassan megy, hanem egyáltalán nem vesz föl, ill. nem töröl. Kísérletezgettem még egy ideig, de a gyerekek már oszladoztak haza. Mondtam, megnézem, mi baja a magnónak, másnap reggel majd újra jövök. Ebben maradtunk. Különben még 4–5 ilyen óvoda van a községben – legjobb út a nyelv elfelejtéséhez. Ettől függetlenül Szibéria illetően szociális szolgáltatásai sokkal fejlettebbek, mint nálunk.

Hazamentünk, nekiestem a magnónak, leszedtem az alját. Már rendesen játszott le, bár kissé halkán, viszont nem törölt, ha fölvettem. A népség nagy gyönyörűségét lelte benne, hogy számolok. Végül a magnó teljesen bedöglött, erre elkezdtünk vacsorázni. A háziak előtte jöttek haza a boltból; kenyér, tea, hal, halkonzerv, húskonzerv, lekvár volt. (Marináék is átlátogattak közben.) A konzerveket a német fiatalemberrel felváltva próbáltuk kinyitni a bicskával, szerencsésen bele is törtük. Csak mi, ugorok ettünk nyers halat.

Utána nekiültem volna a magnónak, de hirtelen hatalmas csattanás hallatszott, és kialudt a villany. Az ablakokhoz rohantunk; egy teherautó nekiment a villanypóznának, az egyik szárát kidöntötte, a mi sorunkon nem volt fény. Utána az autó, mint aki jól végezte dolgát, odébbállt, mi meg a petróleumlámpa hangulatos fényénél szitkozódunk tovább. Jobb dolgom nem lévén, játszottam a Vaszka nevezetű macskával. Marináék elmentek az ő szállásukra aludni, egy idő múlva mi is lefeküdtünk. Tája mellett még elmélkedett egy kicsit, hogy holnap én fogok elsőnek megfagyni, de aztán mondtam neki, hogy akkor is hagyjon aludni.

Jan. 27. Polnovát – Tugijani

10-kor keltünk, Tájával aludtam egy ágyban, a néni meg a kislánnyal. Megreggeliztünk, (tea, vajaskenyér, húsleves, lekvár). Gyönyörű napsütés volt, kimentem fényképezni. A környező házakat (az istálló tetejéről) és Táját a kislánnyal fényképeztem. Ez alkalommal tiszteletemet tettem az istállóban, ahol egy fekete-fehér tehén állt, meg elkerítve egy borjú egy birkával. A széna az istálló tetején van, onnan szórják le és viszik be. Panaszkodott a néni, hogy tavaly nagy árvíz volt, kevés szénát kaszáltak. Csak novemberig tartott, azóta venni kell. Naponta kétszer fejik a tehenet. Bementünk, beszélgettünk.

Dél körül megérkezett az értünk küldött karaván, három lovasszán. Bejött egy fiatal chanti nő²² teljes úti szerelésben, *sax*-ban (női elöl nyitott bunda), *jürnwej*-ben (hosszú szárú rénbőr csizma). Több zsák ruhát hozott. Rögtön leültették, megvendégelték levessel stb., nagy érdeklődéssel hallgatták, amint Tugijani lakosságáról beszámolt. Később belépett egy fiatal férfi *gus*²³-ban, úgy nézett ki, mint egy néprajzi fénykép. Azonnal el is ment a boltba valamiért.

Mi is főszedelőzködtünk, először a ruházati és vegyes kereskedésbe mentünk (választék gyér), nem találtunk semmi megvásárlásra érdemeset. Persze állt ott olyan rádió is, hogy csak néztem. Utána át a könyvesboltba, már megörültem, hogy beszerzek

²² Kosztyina (Griskina) Vera Grigiorjevna (1936–1981)

²³ Elöl zárt, csuklyás férfibunda, külseje és bélése is rénszarvasprémből készül.

egy csomó osztják könyvet. Meg is kérdeztem, de egy szál se volt. Mondják, hogy azért szokott lenni, csak elfogyik idővel. Elég jó könyvek voltak ott, tankönyvek (szép, keménypapír kötésben), német nyelvkönyv, újabb szépirodalom, gazdaság, politika stb. Tájáék vettek gyerekkönyveket, töltőtollat. Utána a kolhoz-központba mentünk, ahol (az imént jött nőnek) valamiért leszámoltak 350-egynehány rubelt. Csak úgy egyszerűen betekerték egy papírba, és zsebre vágta.

Otthon már az útra készülődtek. Nekiültünk, megettünk egy-egy hatalmas adag levest, kenyeret, vastagon megkenve vajjal, forró teát stb. Utána jött az öltözködés művelete, vagy egy óra hosszát tartott. Minden létező holmit fölvtünk (harisnyanadrág, gyapjúzokni, rá nylonzacskó, tréningnadrág, aztán még egy, vagy 4 pulóver, kabátbélés, erre meg rá a *săχ*). Kaptam *jűrnwej-t*²⁴, először kicsi volt, de aztán cseréltem Marinával, így sem volt túl nagy. Marina férje *gus*-ba öltözött, Táját szintén *săχ*-ba dugták. Ezek után fölvtük a füles sapkát, tetejébe még 4–5 kendőt, Tájára többet is kötöttek. Alig tudtam megmozdulni, látni is alig láttam azon az 5 cm-es résen, ami a szemem körül kimaradt. Levegőt venni is nehéz volt. Fölvttem még egy osztják (egyujjas) bőrkesztyűt, és már kész is voltam. A többiek hasonlóképpen. Kimentünk, a kofferom betették a szánba, a táskám a ruhászsákba került. Nagy nehezen elhelyezkedtem az egyik szánban háttal a menetiránynak, mert a másik oldalról Marina ült. Közben a ló megugrott és kiszaladt az utcára, no de se baj.

Elbúcsúztunk, vágatva elindultunk. Néha majd' fölborult a szán, egy talpon ment. 4 óra volt, –45° vagy még több. Az én szánom volt az utolsó. Hajtó nem volt, csak úgy ment a többi után. A lábunk be volt takarva még egy subával, nem fáztunk, legfeljebb alulról volt kissé hűvös. Kiértünk a faluból, bozótos helyen mentünk, majd vízparti erdő mellett. Közben időnként elaludtam. Kb. egy óra múlva megálltunk, hogy megigazgassuk a ruhánkat és a szánokat, aztán mentünk tovább. Már sötétedett. Fátlan vidéken haladtunk, helyenként dombok voltak, olyankor bizony fogózkodni kellett. A következő pihenő egy erdőszélen volt, ami állítólag a feleút (2 órányi utazás). Kiszálltunk, ugráltunk egy kicsit, szénát tettünk a szán aljába. A továbbiakban már sötét volt, mentünk vég nélkül. A kezeim kissé fáztak. Marina férje időnként odajött hozzánk, futott a szán után, hülyéskedtünk. Kb. másfél óra múlva Marina mondta, hogy már nem vagyunk túl messze (a falutól). Valóban, fél óra múlva észrevettem, hogy fényesebb lett (hátrafordulni ugyanis nem tudtam), és nemsokára beértünk a faluba.

Világos ablakú házak mellett húztunk el, a fő (azaz egyetlen) utcán, míg végül megálltunk. Kiraktuk a csomagokat, Marináék továbbmentek. Bementünk egy faházba. Egy pillanatig nem tudtam, hogy ki kicsoda, mert vagy 4–5 nő segédkezett körülöttünk. Beléptünk a szobába; kis szoba volt. Az egyik idősebb nő elkezdett valamit mondani nekem, hangosan és gyorsan, egy szót se értettem belőle. Annál kevésbé, mert az *l*-eken kívül a szókezdő *χ*-kat sem úgy mondta (ahogy vártam), majdnem *k*-nak hangzottak. Ajaj, mi lesz ebből. Csak álltam, mint egy hülye, pedig a nő igencsak aktívan beszélt.

A többi nő aztán fokozatosan eloszlott, négyen maradtunk: egy fiatal, modern ruhájú, szemüveges lány (tanítónő a faluban), az öregebb nő, Tája meg én. Asztalhoz ültünk, megint ettünk egy átlagon felüli adag olyan levest (úgy látszik, ez az ünnepi étel), kenyeret, lekvárt, forró teát. Ez idő tájt már kiderült, hogy az idősebb nő Tája anyja.

Újra vendégek jöttek. Az egész társaság mindjárt nagy

²⁴ Nyenyec csizma, combközépig érő csizma rénszarvasprémből, prémbéléssel.

érdeklődéssel végignézte a Magyarország és a Magyar népviseletek könyvet, hosszan vitattak minden képet. Kérdezgettek, hogy nálunk mi van, mi nincs, mi mennyibe kerül stb. (oroszul). Ezenkívül föltárták családi helyzetemet: apám-anyám hány éves, hogy hívják, hát a nagyanyáim, hol laknak, mit csinálnak (többnyire osztjákul). Anyám korának bemondtam nagy hirtelen 46 évet, másnap már mindenki tudta.

Aztán mi is vendégségbe mentünk Tája anyai nagyanyjához, aki már nagyon öreg (túl van nyolcvanon). Megölelt, megcsókolt, leültünk beszélgetni. Volt ott is vagy 3 gyerek. Az apa nagyon értelmes és művelt. Elmondták egymásnak, amit idáig mondtam. A férfi inkább oroszul beszélt velem, őt meg is értem, de Tája anyjáról időnként azt sem tudom, hogy oroszul beszél-e vagy osztjákul. Kérdezgették, hogy milyen állatok vannak nálunk. Valaki elterjesztette, hogy vogulul is tudok, ami ellen én erősen tiltakoztam, de aztán ellenőrizték. Mondták *wit*: mi az, mondom, *jījk 'vīz', mān hāwram 'kis gyerek'*, ezt szintén lefordítottam. Még néhány szót kérdeztek, amiket nem tudtam (házi eszközök nevei).

Átmentünk még egy másik házba, ahol számtalan gyerek volt, de nem töltöttünk ott 5 percnél többet.

Visszatérve tejes teát ittunk lekvároskenyérrel. Tája nekiült *noħar-sem*-et 'cirbolyamag' enni. Én kiraktam a táskából néhány dolgot. Tája anyja minden holmimat hatalmas érdeklődéssel forgatta, nézegette, kérdezgette az árukat. Ez utóbbi nagy nehézségek elé állított. Közben a villanyt kikapcsolták, áttértünk a petróleumlámpára. Odaadtam Tája anyjának a kis matyó hímzést meg a fehér kardigánomat, mert ezeket nagyon dicsérte. Nagyon összelepedtünk, viccelődtünk, hogy ő még nem öreg hozzá, jól jön az neki. Mindenáron egy nyúlprém sapkát akar csinálni nekem. Én meg állandóan mondom, hogy inkább valami régi holmit adjon, de nemigen van, ami régi, az már tényleg rongyos. Nagyon jól érzem magam náluk. Tája anyja majdnem annyit pipázik, mint amennyit én cigarettázom, nagyokat dohányzunk együtt. Van egy konzervdoboz, abba köp időnként hegyeseket. Dohányzacskójában van a dohány és a gyufa, (ennek) a madzagján a pipaszurkáló. Azt még elfelejtettem (írni), hogy vacsorára bor is volt. Nehezen tudtuk kinyitni, mire Tája fogta, és a fogával másodpercek alatt kinyitotta. Eddig még mindig édes bort ittunk.

½ 1 körül feküdtünk le, én Tájával egy ágyban, az anyja a földön (a másik lánnyal – tanítónővel?). A petróleumlámpa még sokáig kis lángon égett, T. anyja időnként rágyújtott. Már majdnem elaludtam, mikor kívülről dobogás hallatszott: lovak jöttek az udvarba. T. anyja felugrott, és nagy kiabálással kizavarta őket. A lovak ugyanis szabadon mászkálnak. Aztán elaludtunk.

Jan. 28. Tugijani

Első nap Tugijaniban. Reggel 6 körül fölgyulladt a villany, veszettül beszélni kezdett a rádió, de mi nem zavartattuk magunkat, és 10-ig aludtunk. Anya már előbb fölkel, ellátta, megfejte a tehenet, tűzifát hozott, teát főzött. Fölkeltünk, megreggeliztünk (a szokott menü).

Tája az anyjával kesztyűt kezdett kötni a következőképpen. Levágták egy régi zokni végét, arra kezdtek fehér, világoskék, piros (kutyaszőr) fonállal kötni. 4 tűre rakták föl (négyzet alakban), egy ötödik (tűn) kézzel hurkolják át a szálát. Tája minden kérdés nélkül elkezdte kötni, ez ugyanis szabvány, egyformán csinálják. Mintája: [...] ²⁵.

²⁵ Feltehetően kimaradt az ide szánt rajz.

Nagyon gyorsan megy. Én naplót írtam. Eltöltöttünk így vagy 2 órát.

½ 1 körül megebédeltünk: serpenyőben krumpli és húsdarabok, az alján 2–3 cm vastagon a leve, tea stb. Épp, hogy befejeztük, átjött az a nő (Vera Griskina, Tája anyjának legfiatalabb húga), akivel tegnap jöttünk (Polnovátból) meg egy másik. Leültek a földre, sámlira, előkapták az orsóikat, és gyapjúszálat fontak. Nagyon hangulatos volt, kár, hogy nem tudtam fényképezni.

½ óra múlva elmentünk vendégségbe, ez alkalomból fölvettem az ünneplő szoknyámat. Már az előző nap voltunk itt (Kalisztrát Griskinéknél²⁶, Tája fiatalabb anyai nagybácsijánál), 8 gyerek van. (Csak az anyjuk volt otthon), apjukat nem láttam. Ott is asztalhoz ültünk, egy több személyre szóló adag levest kaptam. Tája már nem is tudott mindent megenni. Volt még édes bor, kenyér, lekvár. Nagyon jóllaktunk. Itt a csecsemő igazi nyírkéreg bölcsőben volt, az anyja megetette, utána meg is szoptatta, holott már nem is volt olyan kicsi. Aztán a bölcsőt visszaakasztotta a mennyezetről lógó két (horgas) botra. Ebben a házban a varrókészlet is nyírkéreg dobozban volt. Volt ott rénszarvas-ín, elmondták, hogy hogyan kell verni, hogy szálakra bomoljon. Volt is (készen) ilyen (szál), az anya ezt sodorgatta. Kihúzott egy szálat, megnyálazta, az arcán megsodorta, utána vette a következőt. Mikor kb. 40 cm hosszú lett, egy csontra hurkolta, és ha már sok volt, három ágra összefonta a szálat. A bőrholmit csakis ezzel varrják. Játszottunk a gyerekekkel, unszoltuk őket, hogy táncoljanak chanti táncot. Egymást babusgatták, Tája is beállt közéjük, fésülgette őket, játszott velük. Sokáig voltunk ott, vagy 3 óráig.

Hazamentünk, rajzoltam egy futó lovat a gyerekeknek (2 lapon 2 ló, ha a felső lapot hajtogatják, olyan, mintha futna). Utána teáztunk, majd többrendbeli vendégek jöttek. Az egyik asszony (Andrijan Szeburov felesége?) panaszkodott, hogy olyan hideg van, hogy a borjút és a birkát be kellett vinni a házba. Az egész lakosság a hidegről beszél, itt is szokatlan az ilyen. Reggel megint jó –48° volt, és szél. Mindenkinek az az első szava, hogy *iszi* (hideg van). A február enyhébb lesz, mondják. Itt volt a (tegnap is látott férfi) egy fiatalabbal, elszívtak néhány cigarettát, megmelegedtek.

Este elmentünk abba a házba, ahol a bikaborjú és a juh a szobában álltak kikötve. Nem irigylem a háziakat azért az éjszakáért, a borjú állandóan mászkált. Ezen kívül még volt egy ketrecben néhány fehér tyúk, meg egy macska is. Mindez igen furcsán nézett ki az új mosógép és rádió mellett. Két asszony kesztyűt kötött, először a végét. Ezzel sokat bajlódnak, inkább egy régi kesztyű végéhez kezdik kötni az újat. Úgy látszik, mindig ketten ülnek le dolgozni, persze ennek az a feltétele, hogy teljesen egyformán kössenek. Két kislány sakkozott (ill. inkább malmozott), sokat beszéltek közben – oroszul. Megnéztem a fotóalbumukat (családi képek), majd teát, tej(szín)es túrót, lekvárt ettünk. Anya hazament közben, mi Tájával még 10 óráig ott maradtunk, beszélgettünk. A minták neveit kérdezgettem (*aj nõχas* – kis coboly, *aj χor onæt* – kis rénbika agancs, *jũχ nõw* – faág), de nem volt érdemes gyűjteni, mert a közelmúltban jártak itt Moszkvából, mindent összeírtak. Két (kutató)nő volt (a nevüket nem tudják), sok holmit elvittek. Azt mondták, visszaküldik, azóta várja a falu népe.

Hazamentünk, anya már aludt a földön. Tája még mosogatott, én (naplót) írtam. Éjfélkor kialudt a villany, lefeküdtünk. Anya éjjel fölébredt, pipázgatott, majd megint elaludt. Tényleg hideg nap volt, az abból is látható, hogy délután *Pitũχ*-ot, a kutyát beengedték, evett, melegedett néhány órát.

²⁶ Griskin Kalisztrat Grigorjevics

Jan. 29. Tugijani

$\frac{3}{4}$ 10-kor keltünk. Anya addigra már megjárta a boltot, kenyeret, kekszet hozott, meg volt a kolhozban pénzért. Itt kb. 20 Rubel nyugdíjat kapnak a kolhozban, de fölemelhetik 30–35 Rubelig. Megreggeliztünk, leültem írni, Tája kötött. Az egyik kesztyűt az ujj kivételével befejezte, azt aztán az anyja megcsinálta (ti. az ujjat). Most a másiknak kb. a $\frac{3}{4}$ -énél tart. Ültünk. Bejött három gyerek, Léna, Szveta és Ljosa (Gennagyij Griskin²⁷ gyerekei). Itt üldögéltek szótlanul, játszottak a futó lóval. Eljött az a nő is, aki hozott minket (Polnovátból), folytatta a fonást, de nemsokára elment. Továbbá 1 óra körül átjött egy lány, hozott Tájának egy fehér nyúlprém sapkát. Mondták, hogy nekem is csinálnak. Vele jött még néhány gyerek, egész megtelt a szoba. Ültek szépen, csendben.

Anya egyszer csak behozott vagy 30–40 db *aj sort*-ot (kis csuka, most van a szezonja) meg egy fél borjúcombot egy zsákban, minden jéggé volt fagyva. Elkezdte fölvágni a halat a következőképpen: a kopoltyú mögött bevágta, utána a gerinc mentén is. Az így keletkezett szeletet bőrrel lefelé az asztalra tette, és késsel lenyúzta a bőrt. Ugyanez a másik oldalról, míg végül csak a fej maradt a gerinccel és a gyomorral. Ez utóbbit levágta és félretette, a fejet, gerincet, farkat és bőrt a kutyának adta. Vég nélkül csinálta ezt. Tája húsdarálón ledarálta a húst.

Közben a rádió ékes közép-obi nyelvjárásban kb. 15 perces adást sugárzott, csak nagyon recsegett. Még így is jobban értettem, mint az ittenieket. (Olyan volt), mintha a Lenin Pant Huvat (osztják újság) vezércikkét olvasták volna be.

Úgy mellesleg ettünk néhány nyers halat, erre a célra egész másképp vágják föl. Végigvágják a hasát, aztán ugyanígy a hátát a gerinc mellett. A húst levágják a gerincről, a bőrt fölülről késsel lehúzzák, a húst darabokra vágják. Sózva, kenyérral ettük, jó volt.

Egy hatalmas lavór tele lett darált hallal, a végén pár szem krumplit pucoltunk, meg vöröshagymát. Ezeket is ledarálta Tája, összekeverte a hússal és megsózta. Továbbá 4–5 halat úgy készítettek el, hogy levakarták késsel a bőrét, bevagdosták 2–3 cm-enként, az utolsó vágással a farkát vágják le. Aztán fölvágták a hasát, a beleket benne hagyták, minden mást kivettek. A lábos aljára hosszában kettévágtott belet tettek, erre a halakat, az egészet a tűzhelyre tették. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy vendégség lesz. Jól befűtöttünk, csak úgy rotyogott a sokféle étel. Ültünk, beszélgettünk. 6 óra körül kész lett a vacsora első része, azok a kis golyók, amiket darált halból gyúrtak, és serpenyőben sütöttek meg. Ezt meg is ettük Tájával. A többi golyót vízben főzték ki. Volt még ezen kívül húsleves is (a borjúcombból).

7 óra körül szállingózni kezdtek a vendégek, voltunk vagy 14-en (főleg a rokonság). Elkezdődött a mulatozás. Először Tája konyakjából ittunk, aztán az én barackpálinkámból. Ugyancsak erősnek találták. Még ennek előtte anya kitöltött egy pohár konyakot, és föltette a sarokban levő lefüggönyözött polcra (*mütsűj* – szent sarok). Az asztal közelebb eső sarkára is letett csak úgy „véletlenül” egy nagy tál húsos levest, ami aztán sokáig ott állt még. Egy konzervesdobozban meggyújtott egy darab nyírfataplót, föltette a polcra. Megállt előtte, és fejével sűrűn bólogatva, időnként keresztet vetve imádkozni kezdett. Egy idősebb férfi (Roman iki²⁸) is követte a példáját, énekelt is hozzá. (A *χοταη τονχ* 'házi bálvány' előtt imádkoztak.) Csak ez után kezdődött meg a lakoma.

²⁷ Griskin Gennagyij Grigorjevics

²⁸ Roman apó

Nem tudom, hányféle italt ittunk, de 8–9-et bizonyára (mindenki hozott magával valamit). Utána még vodka (Moszkovszkaja) vagy 2–3 üveggel, majd anya házi készítésű söre, amit kenyérből és cukorból csinálnak. A többiek ugyan fintorogtak kissé, de jó 3–4 litert megittunk. Fogyasztott is a társaság tisztességesen, minden pohárka után nyúltak a kenyérért-húsért, csak ennek köszönhető, hogy nem álltak fejre egyből. Az egyik férfi elment még vodkáért, úgy ½ óra múlva meg is érkezett. Útközben a fél üveget megitta, alig állt a lábán. A férfiak valahogy hamarabb részegszenek le. Szörnyű sokat és egyszerre beszéltek, megvitatták egész családi helyzetemet, hogy külföldi vagyok, de beszélek osztjákul – milyen csoda. Többször elmondatták velem a rokonságom teljes névsorát.

Egyszer csak énekszóra lettem figyelmes: az egyik férfi csak úgy magának énekelt osztjákul, elmerengett, még a könnyei is folytak. Ez ugyancsak meglepett először, később azonban már egészen megszoktam, hogy a férfiak felváltva esnek ilyen „extázisokba”. Nem nagyon értettem, hogy miről énekelnek, mondták, hogy a faluról. (Vera, aki hozott minket Polnovátból, rögtönzött az érkezésünkről egy hosszú éneket. Azt sem értettem teljesen, csak azt vettem ki belőle, hogy hideg volt, és majdnem megfagyunk.) Így átkerült a hangsúly az éneklésre, de együtt nemigen ment. Mindenki külön, magában dúdolt. Majd a lelkesedés tetőfokán bemutatták táncaikat, a női táncot, amit elfedett arccal táncolnak. A férfiak meg egy kisebb medveünnepet rendeztek, legalábbis azokból a táncokból táncoltak. Kissé a mongol sás-táncra emlékeztetett, szélesre tárt karokkal járták. Utána nekem kellett énekelni két magyar népdalt, érdeklődve hallgatták. Már jó későre járt, az egész társaságból csak Tája és néhány nő volt józan (meg én, többé-kevésbé).

Éjfél körül átmentünk még Wõntõrjan²⁹ (Szeburov)³⁰-hoz, aki a szomszédos házban lakik, és a falu leghíresebb embere. Ő képviselte a chantikat a 23. kongresszuson, szavazott a nevükben. Ezt több felvonásban előadták, megmutatták a róla készült fényképeket, újságot, volt egy könyv is a Kongresszusi Palotáról. Mindezt nagy evés-ivás közepette (kvasz, húsleves, hal, kenyér, keksz). Beszéltünk a háborúról, a gazdasági helyzetről. Jól élnek, nem panaszkodhatnak. Igaz, a szobájuk olyan, mint bárhol máshol (a faluban), de a falon moszkvai falvédő van. Sokszor elmondták (a többiek), hogy milyen jó ember; mikor Moszkvából hazatért, mindenkinek hozott egy kis üveg vodkát, mindenkit megvendéget. A férfiak már alig tudtak beszélni, de azért csak ittunk. Előkerült egy füzet, amibe a népszerű orosz dalok (szövegét) gyűjtik, abból adtak elő (Morjaki stb.). Később a nők chantiul énekeltek, sőt újra táncoltak is. 2 óra körül mentünk haza, azonnal lefeküdtünk.

Jan. 30. Tugijani

Épphogy jól elszunyókáltam, úgy reggel 9 körül, ill. előtte mindenki felugrott. Csak néztem, hogy ma miért kelünk ilyen korán, igencsak sürgettek.

No, kiugrom az ágyból, még meg sem mosakszom, máris megjön ugyanaz a férfitársaság, ugyanabban az állapotban, csak újabb italkészlettel (vodka). Újra az egész előlről; húsleves, hal, kenyér, beszélgetés. Az asszonyok egyenként szállingóztak be később.

Úgy 11 óra felé átmentünk egy másik házba, ott is ittunk. Tája már rég kiszállt a buliból.

A délután nyugodt volt. Csak asszonyok és gyerekek jöttek, üldögéltek, majd elmentek. Elég korán feküdtünk le.

²⁹ Az Andrian orosz férfinév hanti kiejtés szerinti változata.

³⁰ Szeburov Andrian Iljics

(Ettől kezdve utólag, Hanti-Manyszijszkban írtam a naplót.)

Jan. 31. Tugijani

Délelőtt otthon voltunk. 1 óra körül átmentünk Kalesztrát (Griskin)-ékhoz, ahol húslevest, bort, teát kaptunk, elbeszélgettünk.

(Elfelejtettem írni, hogy Kalesztrát reggel jött haza a halászatról, és benézett hozzánk. Egyből nagy barátsággal üdvözöltük egymást. Elbeszélte a halászatot, hogy kis híján meghaltak. Hárman voltak, egy megbetegedett, a másik fiatalabb legénynek összefagyott az arca (és hazament). Kalesztrát halászott egyedül, csupasz kézzel. Odafelé út sem volt, befújta a hó. A lovak a hideg miatt csak lassan tudtak menni. Az volt a szerencséje, hogy jó pihent lova volt, különben megfagyott volna. (Mármint, hogy nem tudott volna visszajönni. Egy hús-egynehány km-re levő tavat halásztak le, csukát fogtak.) Anya előkerítette azokat az italokat, amelyeket az ő részére tettek félre a mulatozás alatt. Kalesztrát szabadkozott, hogy nem tud inni, mert le van gyengülve, és amúgy is hamar lerészegszik. Azért mindenből ivott egy kicsit, és gyorsan hazament.)

Az idő az éjjel megváltozott, melegebb lett (-25° kb.). Ez már az előző nap is gyanítható volt, délelőtt vihar volt és nagyon sötét. Csak úgy fújta a havat a szél, a villanydrótok zenéltek. Ezért nem tudtam aznap fényképezni.

Most viszont sütött a nap. Gyorsan előkaptam a gépet, és a látogatás után a faluban fényképeztem.

Délután otthon ültünk. Tája már befejezte a kesztyűket. Átjött a tanítónő barátnője, beszélgettek. Aztán elkísértek és megmutatták az iskolát, ahol 4. oszt.-ig tanulnak a gyerekek. Rendes, szép osztályok, bár kissé hidegek az utóbbi napokban (-15° volt bennük, szünetelt a tanítás). Csak oroszul tanulnak. Elég sok gyerek van, van olyan osztály, ahol 25-en is vannak. Az iskola után a „postára” mentünk (kis faház, kívülről igazán nem látszik, hogy intézmény). Az ott ülő férfitől megkérdezték, hogy átvihetem-e este a magnót (megjavíttatni), mondta, hogy igen.

Mikor hazaértünk, már nagy készülődés volt. *mǐrχot* lesz (a kolhozban taggyűlés), gyűjtötték az embereket. Na, gondoltam, befellegzett a magnójavításnak. Úgy is volt. A tanítónő átjött még, de egy szót se szólt, hogy mehetünk.

Anya húsos pirozsokot sütött, reggel többek közt ezzel is bütyköltünk. Főtt borjúhúst daráltunk volna, ha a daráló is akarta volna. A húsba még hagymát és sót tesznek. Kenyértésztát gyúrnak, megkel, kisebb darabokat szakítanak belőle, kinyújtják, a húst beleteszik, zsírban megsütik.

Nagymamáéknál is voltunk, de már késő volt, nem tudtam lefényképezni.

Febr. 1. Tugijani

Utolsó (előtti) nap Tugijaniban. 9-kor keltünk, az idő gyönyörű volt. Újabb filmet töltöttem be, végigjártuk délelőtt a rokonokat, mindenkit lefényképeztem.

Először a nagymamáékhoz mentünk. Itt volt Kalesztrát is, kissé kapatosan, de nagyon rendes ember. Elmondta, hogy tanulhatott volna, de a háború alatt nehéz volt. Iskolába járt és közben éjjel embereket szállított; kísérő volt. Az órákon meg elaludt, így

valamelyiket abba kellett hagynia. Halásznak ment. Jól keresnek, nyáron 200 Rubelig havonta. Télen kevésbé, ahogy a fogás hozza. Pl. decemberben összesen 15 Rubelt keresett, és még 25-öt kapott hozzá. De nincs is rá szükség, minden van otthon, csak a kenyeret, sőt stb. veszik. A hideg éghajlat miatt külön bérkiegészítést kapnak. Továbbá panaszkodott, hogy a fiatalság nem megy halásznak, vadásznak. Mind a kolhozban (a belső üzemegységekben) akarnak dolgozni, jól keresnek ott. A nyugdíj emeléséről is már évek óta szó van. A nagymamáéknál szépen összegyűltünk, a szűkebb család. Volt pirog, nagy kenyér, tésztasütés, tea, vodka, bor. Elkezdtünk inni, de nem túl sokat, mert még több helyre el kellett menni.³¹

Itt figyeltem föl egy régi guzsajra. Kb. 70 cm hosszú, (20 cm széles, elkeskenyedő) 4–5 cm vastag deszka, egy fából kifaragva. Keresztben bevágások vannak 15–20 cm-enként. Ráülnek, kutyaszőrt, ill. gyapjút fonnak rajta. A nagymama ideje nagyobb részében ezt csinálja.

Nagymamáék után pár másodpercre tértünk csak haza. Azonnal indultunk is Tájáék keresztzüleihez, akik a falu legvégén laknak. (Kakszinék, a Kazimról valók.) A nőági rokonságból néhányan velünk tartottak, valamint a keresztanya koros édesapja, aki régen valami áldozópap, ill. sámán lehetett. Mindenki nagy tisztelettel tekint rá. A ház az idáig látottak közül a legnagyobb, hatalmas szoba, három oldalról 2–1–1 ablakkal, csodálatos fényel. A berendezés a szokásos, de jobb minőségű. (A házigazda az egyetlen vadász a faluban, jól keres.) Az asztal meg volt terítve: két tányérban kockára vágott főtt (medve)hús, zsíros darabokkal körülrakva a szélén kenyér, pirog stb.

Üdvözlöttük egymást, leültünk inni. Először persze az elfüggönyözött szent sarokba tettek egy pohárkával, unszoltak engem is, hogy imádkozzam velük...

(vége)

³¹ A következő két bekezdés beljebb van gépelve. Feltehetően fényképnek kihagyott hely, de (legalábbis a rendelkezésre álló példányban) a kép nem található.

-a-

Föl nem jegyzett nevezetesebb események:

– Tugijanii tartózkodásom második napjától tudtam követni az osztják nyelvű beszélgetéseket, feltéve, ha nem énekeltek. Az utolsó előtt napon mondtam csak az első bonyolultabb osztják mondatot, de nagyon nehezemre esett a közép-obi magánhangzórendszert állandóan kazimira változtatni.

– Úgyszintén a második napon sütötték ki rólam, hogy egész olyan vagyok, mintha az övék lennék, csak más faluból származnék. Mondtam, hogy jó, az övék vagyok. Ettől kezdve tanítottak az etiketre, minden órában kaptam egy-két útbaigazítást, miszerint (lánynak) nem szabad ruhán átlépni, keresztbe tett lábbal ülni stb. A nagy rokonságérzés főként onnan származott, hogy egészen más voltam, mint az oroszok. Tehát csak obi-ugor lehetek.

– Minden lakoma (*pori*) előtt ételt és italt tettek a szent sarokba, és imádkoztak, ezt később már nem is írtam. Az imádkozás 5–6 perces ének volt, amit Roman iki adott elő. Nem értettem, tekintettel idős korára és fogainak hiányos voltára. Engem is bevontak statisztának, azaz bólogatni kellett a fejemmel. A fiatalok se nagyon értették az éneket.

– Az utolsó előtti napon kitapasztaltam a fürdőházat, ami kb. olyan, mint a szauna, csak egyszerűbb. A kolhoz építtette. Az egy családhoz tartozó, ill. közeli rokon nők járnak bele együtt, de három személynél aligha fér el benne több. A férfiak külön járnak valahova, de nem tudom, hogy hogyan.

Aznap összeveszttem Tájával, mert nem hagyta békén az anyját. Teljesen úgy kezelte, mint egy dedóst, félóránként rendezett neki egy Szabad nép (ill. Lenin Pant Huvat)-félórát. Kb. olyasmiket adott elő, hogy a rubel a világon a legjobb pénz stb. Szégyellte a hagyományos kultúrát, meg féltékeny is volt. Bátorkodtam megjegyezni, hogy a hagyományos kultúra sem hülyeség, csak más, mint az új. Valamint, hogy ne szégyenítse meg az anyját. Ennek következtében jó osztják szokás szerint a visszaúton alig szóltunk egymáshoz. Polnovátban szidott a barátnőinek osztjákul, én meg jól mulattam, mert addigra már egész jól értettem.

– Az az áldozati szertartás, melynél a napló abbamaradt, szerencsés utunkért volt. Mindkettőnkét külön a házi isten kegyelmébe ajánlottak.

– Indulás előtt eldöntötték, hogy tényleg az övék vagyok. Ezzel befogadtak – elméletileg – a nemzetségbe. A gyakorlati kivitelezésre nem kerülhetett sor, de biztosítottak róla, hogy ha csak egy hónapig náluk lehetnék, senki meg nem mondaná, hogy nem köztük születtem. A nyelvre és az összes szokásokra megtanítanak. Ez a legnagyobb lehetőség, amit XX. sz.-i szibériakutató kaphat. Megígértem, hogy a következő évben visszatérek hozzájuk.

– A visszaút: Tugijani – Polnovát (1 nap) – Berjozov (2 nap). Itt elváltam Tájától, aki Leningrádba ment. Hanti-Manyszijszkban töltöttem 4 napot, megismerkedtem az ottani obi-ugor és orosz értelmiséggel. Többükkel már azelőtt is leveleztem. Szverdlovszkon keresztül utaztam haza Leningrádba.

-b-

– Tája csak Leningrádban volt hajlandó részletesebben beszámolni arról, hogy mi történt Marinával (útitársunk Berjozovtól Tugijaniig). M. ugyanis 8 hónapos terhes volt, gyereke születése előtt még meg akarta látogatni a családját Tugijaniban. Az úti megerőltetések következtében néhány órával megérkezésünk után megindult a szülés. Azonnal kiszállt érte a mentőhelikopter Berjozovból, és kórházba vitte. Egészséges leánygyermeknek adott életet, de erről csak akkor volt szabad beszélni, amikor már biztos volt.

*

Néhány adat Tugijaniról:

A falu a Kazim torkolatától kb. 40 km-rel délre fekszik az Ob bal partján. Pápai K. térképén vogul falunak van jelölve, de neve nincs kiírva. Jelenlegi formájában a 40-es évek óta áll, a korábbi téli, tavaszi, és nyári falu (*tăDGort, tōwGort, tūŋGort*) összevonása. A téli falu volt az alaptelepülés, ahonnan a halászati idények szerint költöztek az időszakos „falvakba”.

A falu kultúrája – elhelyezkedése miatt – több szempontból is átmeneti jellegű.

Gazdasági formáját tekintve a nagy folyók (Ob) menti halászfalvakhoz tartozik. Lakói obi osztjásoknak ill. voguloknak vallják magukat. Társadalmi kapcsolataik azonban inkább a két közeli mellékfolyó (nyugatról a Szoszva, keletről a Kazim) torkolatvidék felé irányulnak, és nem a délebbi nagy osztják halászfalvak felé. Jelenleg a letelepült halász–állattartó–földműves kultúrának és a réntartó–vadász–halász kultúrának ez a sáv az átmeneti területe.

A vidék lakossága vegyes etnikumú. Az Obnak (Szalehard környékét kivéve) ez az egyetlen része, ahol jelentősebb vogul lakosság van. Berjozov környékén – a közigazgatási központ miatt – már a múlt században is keveredett az őslakosság a betelepülő oroszokkal és zürjénekkal. A falutól nyugatra vogulok, keletre osztjások laknak.

Tugijani ún. kevert nemzetségű falu. 2 nemzetség lakja: a Szeburovok (osztjások) és a Griskinek (vogul). Csernyecov szerint a *moš* frátriába tartoznak, de ennek nem sok nyoma van a köztudatban. Valószínű, hogy eredetileg osztják falu volt, mert a Szeburov név igen régen szerepel a környékre vonatkozó levéltári anyagban. Az obi vogulokról pedig ismeretes, hogy viszonylag későn települtek mostani lakóhelyükre. A Szeburovok *šaBər-jəχ*-nak nevezik magukat, alapszava a homályos jelentésű (folklórban az ezüst jelzőjeként használt), de nagyon régi *šōpər* szó. Többen kapcsolatba hozták már Szibéria nevével.

A nemzetségi exogámiát most is tartják. A falu két nemzetsége elsőrendű házassági csoportjai egymásnak. Ezen kívül a Griskinek az alsó-szoszvai vogulokkal és a Kazim-torkolati osztjásokkal is házasodnak, a Szeburovok úgyszintén.

Két asszimilációs tendencia figyelhető meg: 1) A vogul nyelv használata a Griskinek nagyszülő-generációjában a legaktívabb, az unokák már osztjákkul beszélnek. 2) A 40 éven aluliak jól tudnak oroszul, a gyerekeknek az iskola első éveiben (azaz 7 éves kortól) sincs szükségük anyanyelvi oktatásra. A faluban kevés orosz család van, de a fiatalok a házasságnál előnyben részesítik az oroszokat (különösen a lányokat), és elvándorolnak a faluból.

A falu lakossága ottjártamkor kb. 400 fő volt.

Az iskolát 1975-ben megszüntették, a gyerekek 7 éves koruktól a Polnováti Ált. Isk. bennlakói.

(Az osztjások a vogulokat nem mansi-nak, hanem *wōχal'*-nek nevezik.)

Az osztjások a közép-obi (serkáli) és kazimi nyelvjárás átmeneti variánsát beszélik. A mássalhangzórendszer közép-obi, azaz *l* helyett *t*-t mondanak. A magánhangzórendszer teljesen kazimi. Érdekes vonása ennek a nyelvjárás variánsnak, hogy az újabb fonetikai és morfofonetikai tendenciákat az alapnyelvjárásoknál sokkal jobban, szinte a tökéletességig fejlesztette. Tugijaniban lassabban, és valamivel nyíltabb magánhangzókkal beszélnek, mint a közeli kazimi falvakban. Ezt a nyelvjárás variánst tudtommal 3 faluban beszélik, Tugijani a legészakibb közülük.

A vogulok feltehetően obi-vogul nyelvjárásban beszélnek.

Szerkesztői megjegyzések: Schmidt Éva szövegében a gépirat sajátosságaiból, valamint az egyértelműen elírásból eredő helyesírási hibákat jelölés nélkül javítottuk, a rövidítéseket feloldottuk. Schmidt Éva lábjegyzeteit beemeltük a szövegbe, így a lábjegyzetekbe szerkesztői megjegyzések kerültek. A szöveghűség érdekében az eredeti gépirat is megtalálható a honlapon.

Szerkesztők: Csepregi Márta – Kacs Kovics-Reményi Andrea – Ruttkay-Miklián Eszter